

„PORTRETUL ARTISTULUI LA SENECTUTE” – ULTIMELE DOCUMENTE DIN VIAȚA PRIVATĂ A LUI CONSTANTIN I. NOTTARA

Corina Margareta Iliescu

Abstract: The portret of the great actor C. I. Nottara, from childhood to the age of senecity and the last to two document in the private life *My Will* and *My last Wish*.

Keywords: documents, private life, the will, the last wish, senecity

Maestrul Constantin I. Nottara, a avut la sfârșitul veacului al XIX-lea, un rol esențial în dezvoltarea instituției teatrale din România, devenind Societar de Onoare al Teatrului Național din București. Profesor la Conservatorul de Artă Dramatică și Lirică, regizor și director de scenă, în cei 60 de ani de carieră, interpretând peste 700 de roluri, majoritatea de compoziție. A ridicat arta actorului la nivelul marilor interpretări europene, putând sta oricând alături de actori ca: frații Delaunay, C. Coquelin, Marcel Got, Mounet Souilly, Worms, Ermete Novelli și alții.

De origine greacă, provenind dintr-o veche familie bizantină, care în urmă cu sute de ani a luptat în cruciadele creștine și care de-a lungul timpului a adus contribuții însemnate culturii europene, a moștenit un caracter vertical și o înaltă ținută morală. În acelaș timp, greutățile cu care s-a confruntat, rămânând fără ambii părinți în perioada adolescenței și fiind numit la un moment dat tutore al surorii sale mai mici, Maria, i-au adus o maturizare timpurie.

În ceea ce privește cariera artistică aleasă, putem spune că fără îndoială, mirajul spectacolului a pus stăpânire pe inima sa încă din copilărie. În notițele sale povestește cu multă vervă despre această pasiune precoce. A asistat pentru prima oară, pe la cinci ani, la o scenetă – „*Vicleimul*”, jucată chiar la el acasă și imediat după aceea, a încercat să reproducă totul împreună cu prietenii săi. Începând de la vârsta de 7 ani, jocurile sale erau mereu presărate cu fragmente din scenete sau mici creații, în care viitorul actor își asuma și importanta funcție de „regizor”. „*Scena*” era de obicei improvizată în grădină.

Tatăl său, Ion Nottara, consilier la Curtea de Conturi, urmărind să-i ofere o educație aleasă, l-a înscris la Pensionul „*Libertatea*”, iar mai apoi la Liceul „*Sf. Sava*”. Ar fi dorit ca fiul său să devină magistrat, după moda epocii. Mama sa, Elena Nottara (fostă Hagiopol), este evocată ca o vajnică ocrotitoare a pasiunii sale, deși visa pentru el o carieră militară, în timp ce bunica paternă, susținea că cel mai potrivit ar fi fost să urmeze cariera ecleziastică a eruditului lor strămoș, patriarhul Hrisant Nottaras.

Micul Constantin avea o statură mărunță, dar robustă, cu ochi albaștri și nas ușor acvilin. Fiind studios și ascultător, singurele întâmplări păstrate în suflet din acei ani, sunt în exclusivitate legate de teatru. Într-una dintre cele mai îndepărtate amintiri, se afla alături

de tatăl său, într-o lojă din noua clădire a Teatrului Național, urmărind fascinat coborârea uriașului candelabru și aprinderea lămpilor cu ulei de rapiță. După moartea prematură a părinților săi, lucrurile se schimbă și o dată cu ele și personalitatea sa. Adolescentul are de luptat cu tutorele său, unchiul Iacovache, care nu-i înțelegea pasiunea pentru teatru. Astfel, tânărul Constantin a fost nevoit să recurgă la tot felul de „*tertipuri*”, de la „*deghizamente*” la amenințări, ca să scape de vigilența unchiului și să poată juca. De teamă să nu i se retragă responsabilitatea de „*epitrop*” al pensiei administrate, Iacovache se învoiește cu „*meteahna*” nepotului că doar: „*O să-ți servească poate, când s-o prezenta ocazia să joci teatru de societate, în vre-o reprezentație de binefacere [...]*”.

Pasiunea și tenacitatea sa înving, iar în anul 1875 este admis, la doar 16 ani, la Conservatorul de Artă Dramatică, la clasa lui Ștefan Velescu, în timp ce era încă elev la Colegiul „*Sf. Sava*”. În iarna anului 1876 repetă cu trupa lui Mihail Pascaly, avându-l ca mentor și jucând gratis ca „*învățăcel*”. Pascaly l-a apreciat pentru talentul nativ dar și pentru că nu abandonase liceul, acesta considerând ca o condiție sine-qua-non a unui actor – cultura generală. Vara juca la „*Grădina cu cai*”, la „*Steaua roșie*”, la Teatrul „*Valhala*” sau în oricare altă grădină de vară bucureșteană. În urma examenului de la finele anului școlar 1877, Prințul Ion Ghica care era Director General al Teatrelor, îl vede pe scenă și intuindu-i talentul, îl angajează ca elev cu o leafă de 60 de lei pe lună în nou înființata „*Societate dramatică*”.

În scurt timp, datorită nu atât fizicului, cât efortului susținut, talentului și a expresivității remarcabile, ajunge să dețină majoritatea rolurilor principale ale Teatrului Național. La 24 de ani va fi trimis la Paris, la Teatrul L’Odeon, cu o scrisoare de recomandare semnată de Lahovary, care era pe atunci Ministrul Culturii. Acolo este acceptat să asiste la reprezentații, ba chiar i se oferă un loc pe lista celor ce vor avea rezervare tot restul vieții. Profund patriot, va reveni în țară aducând cu sine un „*bagaj*” complex al formării actoricești, idei novatoare, dar și conștiința marilor diferențe dintre Paris și București. Fiecare rol devine o provocare și o „*școală*”! Cu inteligență și perseverență, tot ce învață și experimentează, împarte generos cu colegii și studenții săi, fiind preocupat întreaga viață de perfecționarea artei scenice, dar și de „*purificarea*” repertoriului. Va lupta întotdeauna împotriva „*producțiilor*” comerciale, superficiale, chiar dacă acestea aveau succes la public, pentru a promova TEATRUL ADEVĂRAT, drame istorice sau sociale, tragedii și comedii și pe acei autori dramatici, ce aparțineau literaturii culte: Sofocle, Euripide, W. Shakespeare, V. Hugo, F. Schiller, A. P. Cehov, Al. Dumas, V. Alecsandri, I. L. Caragiale, Delavrancea, V. Eftimiu și alții. De asemenea, Maestrul Nottara a luptat cu prejudecățile epocii, pentru statutul social al actorului, pentru respectarea acestuia și pentru ridicarea profesiei sale la rang de ARTĂ.

Memoriile lui Constantin I. Nottara consemnate prin anul 1925, precum și o parte din discursurile și articolele referitoare la diferitele personalități ale scenei românești cu care a colaborat în lunga sa carieră (Mihail Pascaly, Paul Gusty, Ion Brezeanu și alții), au fost

Fig. 1 Maestrul Nottara în mijlocul foștilor săi studenți la Sărbătorirea a 20 de ani de la absolvirea Conservatorului (1933)

adunate într-un manuscris în anul 1936 și publicate de Tatiana Nottara și Ioan Massoff sub titlul „*Amintiri*”. Cartea, relatează toate momentele decisive în care s-a întâlnit cu arta teatrală și felul în care a evoluat în cultivarea și dezvoltarea talentului său actoresc încăpătător.

Inevitabil, drumul în teatru, nu lipsit de obstacole, s-a împletit cu drumul său în viață.

A fost căsătorit mai întâi cu o colegă de scenă, Amalia Werner de care s-a despărțit, recăsătorindu-se în anul 1893 tot cu o actriță, Eleonora Bogdan (fostă Mateescu), care se afla și ea la a doua căsătorie. Au avut împreună un fiu, Constantin, care a moștenit dragostea pentru artă de la părinții săi, talentul muzical al mamei și marea capacitate de muncă a tatălui. Viitorul muzician a fost susținut de tatăl său, care a preferat un trai modest pentru a-i putea plăti fiului său studiile muzicale și călătoriile, cu atât mai mult cu cât traversau perioada zbuciumată a anilor primului război mondial. În acei ani s-au refugiat la Iași și în alte orașe din Moldova, unde a continuat să joace, dând adeseori spectacole de binefacere. Din corespondența păstrată, se desprinde un portret al omului obișnuit Nottara, grija pentru casa sa de pe str. Regală aflată în apropierea Teatrului Național, în care fusese instalat un ofițer german și starea generală marcată de deprimare.

Studiind manuscrisele și fotografiile aflate în *Colecția C. I. și C. C. Nottara* din cadrul Muzeului Municipiului București, putem observa venerația pe care a inspirat-o Maestrul familiei sale, colegilor de scenă, prietenilor și publicului (**fig. 1**).

Studentii și colegii de scenă, precum Paul Gusty, Ion Manolescu, Victor Eftimiu, George Storin și alții, povestesc în amintirile lor din lumea teatrului că Nottara avea o fire blândă, generoasă și iertătoare. Un exemplu în acest sens îl constituie divergențele pe care le-a avut cu Al. Davila, în perioada în care acesta era Director al Teatrului Național. Niciodată Nottara nu a contestat meritele scriitorului și nici acele măsuri organizatorice bune aduse de Davila în teatru.

Fiind extrem de conștiincios, până la sacrificiu, îi îndemna pe mai tinerii săi colegi la devotament și muncă, pentru că el considera că acestea primează și nu neapărat talentul. În ultimii ani, cu toată suferința dată de sănătatea precară, nu a lipsit nicio singură dată de la spectacole sau repetiții! Se povestește că a fost adus pe scenă pe targă, că s-a ridicat și a jucat, după care s-a întors în patul său de suferință.

Citând un fragment dintr-un document al ultimilor ani, numit „*Ultimele mele Dorințe*” (fig. 2) putem observa o dată în plus caracterul său nobil. Am evitat anume redarea aceluiași paragraf privind indicațiile date asupra vestimentației și a anumitor detalii ale ritualului mortuar, pentru a nu intra prea mult într-o zonă pe care desigur o putem numi intimă.

„Ultimele mele Dorințe

Rog cu toată stăruința pe fiul meu și Direcția Teatrului Național ca dupe ce voi muri, să nu mă îngroape cu parade, să nu-mi aducă soldați și muzică militară ca să onoreze cu prezența lor rămășițele mele, pentru că sunt posesorul multor decorații să nu se exhibeze pe perne cum se face de obicei, să nu mi se aducă flori (flori naturale să aducă prietenii dacă socotesc neapărată această ultimă cinstire), să nu se ție nici un discurs, să nu mă ducă cu dric ci să mă ia cu automobilul funerar al Primăriei și să mă depue la capela Cimitirului Sfânta Vineri unde să fiu îngropat într-o boltă zidită alături de draga mea soție Eleonora.

Doresc să nu se puie doliu nici acasă, nici la cimitir, nici să fiu purtat pe străzi, vreau să fie scutită lumea de oboseala de a urma trupul meu. Vreau ca slujba prohodului să se facă în Capela Cimitirului de trei preoți, ca unui bun creștin ce am fost. Să nu mă îmbrace în frac ... ci am într-un colț al garderobului niște haine negre înfășurate într-o cămașă fărănească, cu acelea să mă îmbrace [...]

Cât am trăit m-am bucurat de toate onorurile din partea publicului românesc, a Direcției Teatrului și a Colegilor mei, precum și a Criticilor de Teatru, pe toți îi rog să primească recunoștința mea și ultimul salut.

București, 1 Maiu 1931, Nottara”.

Este fără îndoială impresionantă modestia, generozitatea sufletească și grija pentru fiecare detaliu.

Fiind tot mai slăbit și mai bolnav, în anul 1934, scrie un testament (fig. 3) cu privire la bunurile sale. Din acest document și din celelalte date pe care le deținem despre

MUZEUL C. I.
R. P. R.
C. C. NOTTARA

Ultimele mele Dorințe.

S. 262 / 956
pag. 20

* florina-
tinale se
aduce
pisicului
daca vorolex
ca e X nea-
parata nevoie
accarta
ultima
cimble

Rog cu toata staruinta pe fiul meu și
Directia Teatrului National ca dupa ce
vei muri, să nu mă înfrupte cu parodă,
să nu se aducă soldați ni muzică mi-
litara ca să onoreze cu prezența lor ră-
măntele mele, pentru că sunt posesorul
multor decorații, pe care, rog, să nu le
scrie pe perne cum se face de obicei.
să nu mi se aducă flori, ^{mișcându-se artificial} și nu mi se
tie nici un discurs; să nu mă ducă
'cu dric, ci să mă ia de unde voi fi murit
cu automobilul funerar al Primăriei și să
mă depline la Capela Cimitirului
Sfânta Vineri, unde să fie înfruptat
într'o laltă firtă, în locul ce l am
de veci la Cimitirul Sfânta Vineri, ală-
turi de draga mea soție Eleonora.
Dorec să nu mi se puie dalia nici
acară, nici la Cimitir, nici să fie

Fig. 2 „Ultimele mele Dorințe”

Maestru, rezultă că, dincolo de faptul că dusesese o viață cumpătată, pentru că pe el personal, nu-l interesaseră niciodată bunurile materiale, îl preocupa în schimb bunăstarea familiei fiului său. Acești bani aflați în bancă în anul 1934, dovedesc și faptul că pentru construcția „Căminului Nottara” din anul 1931 primise 120.000 lei donație de la Sindicatul Artiștilor Dramatici și de la admiratori, nu pentru că nu ar fi avut, ci în mod elocvent a fost un gest de dragoste și prețuire față de o familie atât de specială, de artiști.

Am eliminat din al doilea document un paragraf ca fiind irelevant pentru subiectul propus, conținând prea multe detalii referitoare la tranzacțiile bancare.

„*Testamentul meu*

Dupe moartea mea las fiului meu Constantin C. Nottara, Profesor la Academia Regală de Muzică și Artă Dramatică, suma de lei 260.000 (adică lei două sute șasezeci mii), ce sunt depuși de mine spre fructificare, cu libretul Nr. 6590, la Banca Românească cu dobânda de 6% pe an. Apoi mai las fiului meu și suma de lei 120.000 depuși la Banca Marmorosch Blank&Comp. și care se găsește azi în stare de Concordat Preventiv și cu care la 2 August am făcut următoarea tranzacție.

Pe baza libretului din anul 1925, pe care l-am predat susnumitei Bănci, mi se va restitui în termen de 10 ani cu începere din 5 August 1933, în rate semestriale câte 10.016 lei plătibili la București la sediul Băncii până la completarea sumei de 200.334 lei.

Rog pe fiul meu, să mă îngroape alături de draga mea soție Eleonora la Cimitirul Sfânta Vineri, unde am un loc de veci. Îl mai rog să aibă grijă să avem mereu o candelă aprinsă la capul nostru.

Îi sărut cu drag și din tot sufletul pe fiul meu Constantin și pe soția sa Anicuța și le urez fericire multă, izbandă, în toate și sănătate deplină.

Nottara, București, 17 iulie 1934”.

Așadar ultimul document olograf, datat cu un an și trei luni înainte de încetarea sa din viață, are un aer general diferit. Se poate spune că părea împăcat cu soarta. Desigur, este o scrisoare cu un subiect de ordin administrativ, pragmatic, care începe cu lăsarea în bună ordine a problemelor financiare, explicând cu grijă toate detaliile, astfel încât familia rămasă în urma sa, să nu aibă neplăceri și nici să nu fie păgubită în vreun fel în afacerea cu Banca.

În penultimul paragraf al testamentului, marele Nottara având detașarea și seninătatea unui bun creștin, își exprima o ultimă rugămintă în ceea ce-l privește. Mai mult decât atât, încheie într-o notă optimistă și plină de caldă afecțiune, privind viitorul generației următoare, al fiului său și al soției acestuia.

A continuat să joace până la sfârșitul vieții și să dăruiască oricând din experiența sa tinerilor actori sau studenți care îl vizitau. Fiul său, cunoscutul compozitor Constantin C. Nottara și soția acestuia Ana i-au fost totdeauna alături, mai ales că Eleonora Nottara decedase din anul 1931.

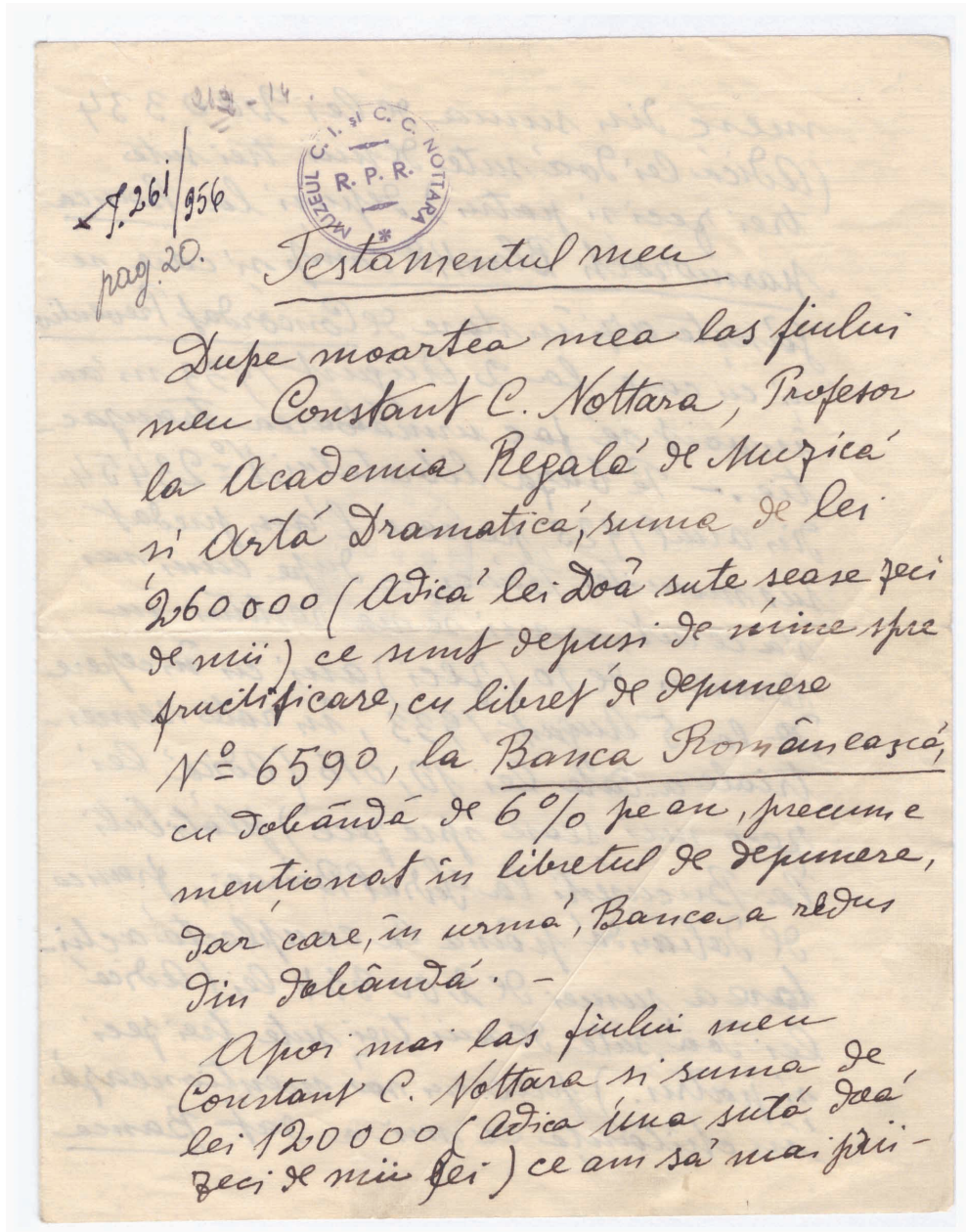

Fig. 3 „Testamentul meu”

În anul 1935 fiul său l-a dus la Viena pentru a fi operat, dar cu toate acestea în data de 16 octombrie 1935 s-a stins din viață la vârsta de 76 de ani, chiar în anul în care fusese sărbătorit pentru împlinirea a 60 de ani de carieră teatrală.

Funeraliile s-au desfășurat așa cum și-a dorit, participând la acestea colegi și studenți, mulțimea de admiratori, publicul său devotat, manifestându-și regretul pierderii unui „*Maestru al maștrilor*”, unui model al generațiilor viitoare. Se pare totuși, că marii absenți ai momentului au fost Guvernul și oficialitățile.

Ziarele: „*Dimineața*”, „*Universul*”, „*Rampa*”, „*Le moment*” „*Adevărul Literar și Artistic*” și altele, au publicat zile întregi articole dedicate pierderii MEȘTERULUI.

Un portret elocvent găsim publicat în „*Adevărul Literar și Artistic*” – (Duminică, 27 oct. 1935, fragment): „*Maestrul a fost un ascet. El se dăruia cu generozitate crezând că foamea de perfecțiune și lumină e contagioasă; și s-a înșelat amar. Asemenea fluviilor cu apă adâncă, nimic nu l-a abătut din cale; el și-a făcut loc în inima adevărului cu atât mai bogat și mai viu cu cât cotiturile au fost mai primejdioase!*”

Îmi amintesc cum venea la repetiții în ultimul an de viață – venea cel dintâi și pleca cel din urmă! Intra ușor adus de spate, în ținuta lui simplă, stors de suferințe nemărturisite căci nu dorea milă sau simpatie ... și de la primele replici, piticul acela bătrân, devenea dintr-odată uriaș, entuziast, vibrând din mii de coarde diferite, cu ochii aprinși, asemenea unui mag, gesturile lui deveneau incantații [...] !”

Bibliografie

Arhiva „*Colecției C. I. și C. C. Nottara*”.

Brădățeanu, V., 1961, *Amintiri din teatru*, f. e., f. l.

Massoff, I., 1961-1974, *Teatrul românesc*, vol. I-V, Editura Cartea Românească, București.

Nottara, C. I., 1936, *Amintiri*, publicate și adnotate de Tatiana Nottara și Ioan Massoff,

Editura Adevărul S.A., București.

Revista *Teatrul*, 1960-1966, București.

Ziarul *Adevărul Literar și Artistic*, 1935, București.